

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТКЛАСИЧНОЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті досліджується сутність посткласичного етапу соціально-політичних перетворень в аспекті формування антропогенної цивілізації, вимог нового інформаційного порядку до обґрунтування пріоритетів нової соціальної реальності. Обґрунтовується зміст сітьової парадигми сучасного суспільства розвитку як комплексу взаємопов'язаних вузлів, які включають економіку, людський інтелектуальний капітал, сферу культури, політики, соціальної організації.

Ключові слова: *посткласична соціальна реальність, новий інформаційний порядок, сітьова парадигма, людський інтелектуальний капітал, пріоритет, глобалізація.*

Пунченко О.П.

ОСОБЕННОСТИ ПОСТКЛАССИЧЕСКОЙ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ

В статье исследуется сущность постклассического этапа социально-политических преобразований в аспекте формирования антропогенной цивилизации, требований нового информационного порядка к обоснованию приоритетов новой социальной реальности. Обосновывается содержание сетевой парадигмы современного общественного развития как комплекса взаимосвязанных узлов, включающих экономику, человеческий интелектуальный капитал, сферу культуры, политики, социальной организации

Ключевые слова: *постклассическая социальная реальность, новый информационный порядок, сетевая парадигма, человеческий интелектуальный капитал, приоритет, глобализация.*

Punchenko O.P.

PEKULIARITICS OF POSTCLASSICAL SOCIAL POLITIC REALITY

The essence of postclassical stage of social politic transformations in the aspect of anthropology civilization formation and requirements of new information order to new social reality priorities substantiation is investigated in this article. The content of modern social development net paradigm as a set of interconnected points including economy, human intelligence capital, cultural sphere, policies, social organizations is explained.

Key words: *postclassical social reality, new information order, net paradigm, human intelligence capital, priority, globalization*

У структурі сучасного суспільного розвитку, пов'язаного з глобалізацією суспільних відносин і формуванням антропогенної цивілізації, виникли нові концепції градації соціальної реальності. У Е. Тоффлера – це хвилі розвитку цивілізаційної реальності. Його концепція в різних аспектах відображена в дослідженнях В.С. Найпули, Д. Нейсбіта, Х. Олкера, Р. Осборна, С. Хантингтона, Й. Хейзенгі, Ф. Фукуями та інших дослідників, де сучасний цивілізаційний шлях буття людства охоплений всебічно: від його прогресивних тенденцій розвитку, як нової ери світової політики з прогнозою її подальшого існування, до глибоких соціально-економічних і політичних суперечностей, що ведуть до їх зіткнення, установлення панування „самотньої цивілізації”.

Позитивним моментом усіх концепцій щодо сутності майбутньої антропогенної цивілізації, виступає той факт, що всі теоретики розглядають як домінуючий „четвертинний”, інформаційний сектор економіки, наступний за сільським господарством,

промисловістю й економікою послуг, і вважають, що інформація і знання, а не капітал і праця, є основою постіндустріальної реальності.

Другий зріз градації соціальної реальності пов'язаний з побудовою індустріального суспільства, який знайшов обґрунтування у Т. Веблена, Л. Уайта, Л. Мемфори, Ф. Раппа, Х. Шельські, Дж. Уайнстейна та ін. У їх роботах на перше місце висувається й обґрунтовується процес індустріалізації суспільного розвитку, що детермінує роль техніки і технологій, на базі яких тільки і можуть розвиватися соціальні і духовні цінності людства. Практичну значущість своїх ідей вони підтверджують фактом побудови індустріального суспільства. Для індустріального суспільства характерний високий рівень промислового виробництва, орієнтованого на масове виробництво товарів споживання тривалого використання; вплив НТР, що забезпечує подальшу послідовність нововведень у виробництві й управлінні; зміна всієї суспільної структури, починаючи з форм поведінки людини і соціального спілкування, і закінчуючи раціоналізацією мислення в цілому. Проте теоретичні лідери індустріального суспільства не спрогнозували і не сформулювали чітко подальший шлях суспільного розвитку, називаючи його в окремих концепціях постіндустріальним, то це й породило масу нових підходів до його розуміння. Виникли концепції „постіндустріального суспільства” (Д. Белл), „нового індустріального суспільства” (Д. Гелбрейт), „інформаційного суспільства” (М. Порат, Й. Масуда та ін.), „сітьового суспільства” (М. Кастальс), „активного суспільства” (А. Етціоні), „кооперативного суспільства” (Д. Кліффорд), „постекономічного суспільства” (В. Іноземців), „організаційного суспільства” (Р. Престус), „постсучасного суспільства” (Ж.-Ф. Ліотар), „глобального комунікаційного суспільства” (А. Лазаревич) та інші.

Але загальним для прихильників двох вищезазначених градацій соціальної реальності виступає той факт, що всі вони вважають процес індустріалізації суспільного розвитку в історії людства *класичним*. Він сформував індустріальне суспільство, яке людство будувало майже 300 років. Сучасний же етап у різних його назвах є *посткласична* соціальна реальність.

Таке обґрунтування сучасними дослідниками двох етапів розвитку людства в новітній його історії, якоюсь мірою збігається з обґрунтуванням руху людської думки у пізнанні. Саме свою класифікацію раціоналізму В.С. Стюпін починає з Нового часу, виділяючи такі його типи, як класичний, некласичний і постнекласичний. Для раціоналізму ця тріада сьогодні набула класичного статусу, щодо суспільного розвитку, то тут виділяються вищезазначені дві реальності.

Метою даного дослідження є розкриття сутності особливостей саме посткласичної реальності. До них необхідно, перш за все, віднести:

- формування сітьових парадигм цивілізаційної динаміки;
- структурні основи економічних змін;
- формування людського інтелектуального капіталу;
- структурні зміни в політичних відносинах.

Виділені фрагменти соціальної реальності складають основу нового інформаційного порядку, викликаного до життя глобальними соціальними змінами. Новий інформаційний порядок реалізується на основі перетворення науки як систематизованого знання в інформаційні ресурси, які, в кінцевому рахунку, перетворюються на продукти і послуги, що викликають різноманітні зміни всіх сфер життєдіяльності соціуму. Обґрунтування стратегії нового інформаційного порядку дозволяє модернізувати існуючу систему як соціальної структури, так і соціальної політики, але тільки в їх взаємозв'язку. Соціальна реальність, що складається на основі нового інформаційного порядку, виявляє досить гострі суперечності, які для свого осмислення і розв'язання вимагають нових підходів, урахування ціннісного виміру їхнього змісту, як невід'ємного компонента системно-сітьових трансформацій культури, суспільства, людини. Представляється необхідним розуміння того факту, що становлення міждисциплінарних парадигм теоретичного аналізу соціокультурної цілісності потребує комплексу взаємопов'язаних світоглядних і

методологічних засобів, адекватних складності об'єкта, які розкривають природу багаторівневої, соціальної реальності, що динамічно розвивається, організаційну і структурно-функціональну специфіку якої багато сучасних теоретиків визначають як сітьову. Сітьова парадигма суспільного устрою і розвитку виступає як особливість посткласичної соціальної реальності. „Саме поняття мережа, – відзначає А. Ваганов, – стало вже універсальною метафорою в кінці ХХ століття: сітьова економіка, сітьова логіка, нейронна мережа, сітьові структури, сітьовий інтелект, сітьовий трафік. У той самий час розвиток Інтернету лише повторює розвиток соціуму” [1, с. 47].

У чому ж специфіка мережевих трансформацій посткласичної соціальної реальності? Вона полягає, перш за все, у відмові від ієрархічного принципу організації і структуризації соціальних інститутів на різних рівнях у сфері економіки, політики, державного управління. Така тенденція є наслідком постіндустріальних трансформацій, твердження принципово нового способу суспільного відтворення матеріальних і духовних благ, становлення інформаційної цивілізації в глобальному масштабі. У цьому контексті, зокрема, Д. Нейсбіт, протиставляючи ієрархічні і висхідні форми організації в політиці, економіці, комунікації, що відходять, констатує тенденцію децентралізації політичної влади в США, переходу ініціативи до місцевої влади і громадського самоврядування. „Ми не хочемо сильного лідерства в питаннях державного масштабу, тому що ми здебільшого управляємо самі собою. І ми поступово поширюємо ідею демократії на корпорації, де вимагаємо надання великого права голосу представникам, держателям акцій, зовнішнім директорам... Цьому новому світу, що розвивається, будуть потрібні нові структури. Ми починаємо йти від ієрархій, які відмінно працювали в індустріальну еру, еру централізації” [2, с. 353-354]. Цю ж ідею обґрунтовує і Ю. Хабермас, який стверджує, що „сьогодні ж істини розсіяні по багатьох універсумах дискурсів, вони більш ніж ієрархізація, але в кожному з цих дискурсів ми наполегливо шукаємо прозріння, які могли б переконати всіх” [3, с. 82-83]. Коли йдеться про демократичні перетворення, не можна забувати афоризм У. Черчілля, що демократія – це погана форма правління, але нічого кращого ще не винайдено. Це лише підкреслює необ'єктивність у розумінні демократії, а відображення в її змісті інтересів певного суспільства і сучасна практика вирішення політичних задач, вимагає об'єктивності.

Проте якою б сьогодні не була поганою формою управління демократія, поза сумнівом, відхід від ієрархізму в управлінні – це політична особливість трансформацій сучасної демократії, але це лише одна ланка в структурі мережевого суспільства. „Сітьова структура, – зазначає М. Кастельс, родоначальник концепції сітьового суспільства, – є комплексом взаємопов'язаних вузлів. Конкретний зміст кожного вузла залежить від характеру тієї конкретної сітьової структури, про яку йде мова. До них відносяться ринки цінних паперів і обслуговуючі їх допоміжні центри, коли йдеться про мережу глобальних фінансових потоків..., ради міністрів різних європейських держав, коли йдеться про політичну сітьову структуру управління Європейським союзом..., до них відносяться телевізійні канали, студії..., комп'ютерна графіка, журналістські бригади і пересувні технічні установки..., коли йдеться про глобальну мережу нових засобів інформації, що становлять основу для вираження культурних норм і громадської думки в інформаційному столітті” [4].

Концептуальна схема сітьового суспільства М. Кастельса включає такі положення:

– зміна напряму, використання інформації, знань, внаслідок чого глобальні сітьові структури відіграють головну роль у житті людей, що виступає основою структуризації суспільних відносин;

– глобалізація в умовах появи організаційних мереж, розповсюдження культури віртуальної реальності, створює можливість переходу до нового типу цінностей, які стають основою формування особистості;

– зміни у фінансово-економічній сфері нової соціальної реальності.

Сьогодні можна стверджувати, що запропонована М. Кастельсом концептуальна схема соціальної сітьової структури, перекликається з ідеєю обґрунтування мегатрендів суспільного розвитку Д. Нейсбіта.

Перш за все можна виділити структурні основи економічних змін соціальної реальності. Протягом довгого часу з економікою пов'язували переробку великих обсягів речовини і використання постійно зростаючої кількості енергії, за якої інформаційний аспект існував як допоміжний. Ефективність процесу переходу до нових соціально-економічних відносин значною мірою залежать від відповідності реалізовуваних заходів в системі цінностей і пріоритетів конкретного суспільства. „Коли мова йде про інформаційне суспільство, вперше в історії ми говоримо про економіку, ключовий ресурс якої не тільки поновлюваний, але і само відтворювальний” [2, с. 40]. І далі Д. Нейсбіт пише: „немає проблеми, що він вичерпується, – є проблема, що він затопить” [2, с. 41]. Реалії сьогодення свідчать про те, що сучасна економіка стає все більш інформаційною, передові інформаційні технології стали найважливішим фактором розвитку економіки високорозвинених країн.

В інформаційній економіці починають виявлятися принципово нові форми і властивості, характерні для посткласичного етапу розвитку цивілізації. А саме: активізуються процеси, обумовлені інформацією всієї соціальної сфери, що дозволяє інформації та інтелектуальним ресурсам суспільства перетворитися на основний механізм соціально-економічного розвитку держави. На основі широкого використання інновацій і знань відбувається збільшення інформаційно-технологічної складової продукції, що випускається, при одночасному скороченні споживання енергії і матеріалів.

Для національних економік постійно збільшується значення ступеня участі в переміщеннях капіталу, праці, знань і технологій, де найбільш перспективною стає наукоємка інформаційно-технологічна продукція. У змісті цих економік відбуваються процеси глобалізації, за яких виробництво та споживання товарів і послуг, у тому числі й інформаційних, начебто „ліквідує” національні межі. Вони вливаються в єдиний світовий ринок і вже регулюються світовими стандартами і нормами. Процес глобалізації здійснюється в рамках світового економічного простору з використанням наднаціональних організаційних структур, які визначають конкретні стратегії ділового розвитку. В економіці виникає нова сітьова структура – глобальна, наднаціональна. Із структури її капіталу і фінансових потоків, які все частіше здійснюються на глобальних фінансових ринках, протікають інвестиції в усі області господарської діяльності: інформаційний сектор, сферу послуг, сільськогосподарське виробництво, охорону здоров'я, освіту, оброблювальну промисловість, транспорт, торгівлю, культуру, раціональне використання навколишнього середовища. Нова динамічна мегасистема, що створюється, охоплює всі соціальні сфери, тобто сферу економії праці, культури, політики, соціальної організації.

До особливостей посткласичної соціальної реальності відноситься і новий підхід соціуму до використання інтелектуального середовища, що також виступає структурним елементом нового інформаційного порядку. Практично в будь-якому суспільстві існує інтелектуальне середовище. Але поняття „працівник інтелектуальної праці” (knowledge – worker) з'явилося лише в 60-х роках ХХ століття. В останнє десятиліття в постіндустріальному світі з'явилося поняття „клас інтелектуалів” (knowledge – class). Це представники нової генерації, які широко використовують інформацію і знання та прагнуть займатися діяльністю, що відкриває перспективи для самореалізації і самовираження. Цьому інтелектуальному середовищу найбільше імponує нематеріальний характер цінностей. Фактично в посткласичній реальності утворюється співтовариство, найбільш сприйнятливий до нових мотивацій. Працівники інтелектуальної праці самі створюють своє багатство, а не примножують спадковий капітал. Ця нова генерація перетворює на свою користь результати власної праці, яка в той самий час сприяє прогресивному розвитку суспільства. Так, наприклад, „інформаційний сектор

господарства, що розширився, відкрив нові перспективи для ініціативних і освічених людей, склад вищого класу різко і кардинально змінився: до кінця 90-х років 80% американських мільйонерів були людьми, кожний з яких сам заробив свій капітал” [5, с. 280].

Приналежність людини до сфери інтелектуальної праці у високорозвинених країнах, дозволяє мати статус, який не змінює його економічний або соціальний стан. У такому співтоваристві цінною стає професійна незалежність і автономність. Починає виявлятися пріоритет духовної сфери індивідуального існування і пріоритет особистості в розвитку суспільства. Тому і відбувається „відтік мозків”, найбільш освічених і талановитих фахівців, згодом навіть лауреатів Нобелівської премії, з багатьох країн світу у високорозвинені. Як наслідок відбувається процес, за якого, на думку деяких дослідників, інтелектуальний клас відособлюється у внутрішнє „інформаційне співтовариство” і локалізується у високорозвинених країнах, що приводить до поступової концентрації „інтелектуального або інформаційного співтовариства” світу.

У цьому випадку перед соціумом постає завдання, яке не входить в об’єкт дослідження теоретиків постіндустріальних концепцій – інформаційна нерівність переростає в нерівність соціальну. Сьогодні така проблема існує в багатьох країнах, що вступили на шлях постіндустріальних модернізацій. Але особливої актуальності ця проблема набуває саме у високорозвинених країнах, що здійснюють індустріальні перетворення, де виразніше вимальовувався конфлікт між працівниками інтелектуальної праці, що знаходяться в найбільш привілейованому статусі, і рештою населення, у якого постійно скорочується можливість працювати в суспільному виробництві. Це стає причиною соціальних конфліктів, оскільки всі трансформації соціуму, спочатку спрямовані на кардинальну зміну місця і ролі людини в сучасному світі, де людина – „міра всіх речей”, виявляються благом для відносно нечисленної інтелектуальної еліти.

Звичайно ж, вирішувати проблеми антропогенної цивілізації поза наявністю інтелектуальної еліти – нонсенс. Але новий формаційний порядок вимагає, щоб кожна особистість могла брати участь у вирішенні глобальних задач, що стоять перед соціумом, а для цього необхідне забезпечення умов для її всебічного розвитку, розвитку культури, духовного середовища, способу життя – найважливіших складових історичного процесу розвитку соціуму, які ще і сьогодні об’єктивно недооцінюються.

Розвиток людини, як виробника і носія інтелектуальних цінностей, в її духовному і тілесному вимірюванні, усвідомлення самоцінності людського існування, створення всіх необхідних сприятливих умов для реалізації її творчого потенціалу – в цьому бачиться прогрес посткласичної соціальної реальності. Відповідно до цього як критерії її соціального буття висувуються такі інтеграційні показники, як середня тривалість життя людини, дитяча і материнська смертність, рівень освіти і виховання, розвиток різних сфер культури і мистецтва, інтерес до духовних цінностей, відчуття задоволеності життям, потреба до спілкування, відношення до природи і т.д.

Вектор ціннісних трансформацій у посткласичній соціальній реальності спрямований у політичне русло. Політика як особлива форма соціальної діяльності є специфічною й абсолютно самостійною областю суспільного життя, що має свої норми, принципи, цінності, відмінні від моралі, релігії, економіки.

Основу проблемного поля політики складає влада, що пронизує всі види взаємодії людей. Це особлива мережева структура, в яку входять: процес тоталізації політики як влади; дослідження комунікації як джерела політичної влади; програми, що інтерпретують політичні інтереси партій і їх лідерів; процеси демократизації суспільних відносин, формування громадського суспільства та інші проблеми. Але головною особливістю в сучасних умовах виступає той факт, що політична влада в державі є ринком, в якому існує виробництво, попит і пропозиція особливого сорту політичних діячів, партій, програм, думок, позицій. А там, де ринок, завжди є ризик, вибір альтернативи, подолання невизначеності з різними варіантами результату. Де є ринок, там

є і конкуренція, але за їх культом ховається стара політична ідея: право на владу має лише сильний. Політичний ринок потрібний, але сам по собі він не вирішує суспільно значущі задачі, такі як забезпечення повної зайнятості, соціального економічного вирівнювання, захисту навколишнього середовища. Ринок, на думку В.В. Леонтьєва, – це парус, а план – кермо, що коректує напрям розвитку соціуму. Ринок, демократія, самоврядування, держава, планування, дух колективізму, прагнення до соціальної рівності, соціальна справедливість, соціальна захищеність, свобода особистості, соціальні цінності – ось що визначає політичний вектор розвитку посткласичної соціальної реальності.

Оскільки кермом політичних інтересів виступають програми панівних меншин, то інтерпретація цих програм дозволяє виділити наступні її версії:

1) інституційна, де політика розглядається як діяльність інститутів держави, управлінських структур і вона тісно пов'язана з правом;

2) силове, що має глибоке коріння, в історії політичної теорії і практики – починаючи від Н. Макіавеллі і включаючи сучасність; яскравим прикладом тут виступають кольорові революції, які під гаслом демократичного перевлаштування силовим шляхом повалили попередні режими. Сюди ж можна віднести посткласичні варіанти геополітики;

3) структурно-функціональна, така, що розглядає політику як саморегульовану систему в контексті обширнішої соціальної системи. У цій версії влада виступає як ядро політичної системи, яке детермінує функціонування всієї решти підсистем суспільства;

4) плюралістична, що пропонує розглядати політику як узгодження процесів, сферу співпраці, процес взаємоприспосовування влади і суспільства, знаходження згоди і компромісу, фундаментальну рівність індивідів, орієнтацію на максимальну свободу людини.

Ця версія найбільше сьогодні має соціальну цінність, оскільки вона якоюсь мірою враховує інтенції до конструктивного розвитку соціуму. Сьогодні, особливе значення надається множенню принципів мирного розв'язання суперечок, незастосування сили і добросовісного виконання зобов'язань владою, як перед своїм народом, так і перед іншими державами. Вирішення спірних питань і конфліктів повинно здійснюватися виключно політичним шляхом і з неодмінним урахуванням гуманістичних цінностей. Розуміння глобалізації як сутнісної характеристики сучасної цивілізації, безумовне прагнення до соціальної справедливості, огиди до насильства як способу вирішення конфліктів – ось ці аспекти повинні превалювати в політичній культурі країн і народів світу.

Таким чином, особливості посткласичної соціально-політичної реальності розкривають картину руху і розвитку антропогенної цивілізації. Застосування сітьових структур до аналізу цінностей в цивілізаційній динаміці дозволило виділити пріоритети економічного і політичного розвитку, розкрити підходи соціуму до використання людського інтелектуального потенціалу, що є основою стратегії модернізації сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ваганов А. Краткая феноменология Всемирной паутины / А. Ваганова // Общество и книга: от Гуттенберга до Интернета. – М.: Лидер, 2001. – С. 34–56.
2. Нейсбит Д. Мегатренды / Д. Нейсбит. – М.: АСТ ЕРМАК, 2003. – 380 с.
3. Хабермас Ю. Демократия, разум, нравственность / Ю. Хабермас. – М.: АСТ, 1992. – 256 с.
4. Кастельс М. Становление общества сетевых структур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iis-mp.narod.ru/books/inozemcev/page1492.htm#01.11.2006>.
5. Dent H.S. The Roaring 2000s / H.S. Dent. – N.-Y.: Random House, 1998. – 324 p.